

8. A góthok korszaka.

a)

Tártós béke. — A góthok szokásai, életmódja, erkölcsaik és művelődési viszonyaik. — A jászok a góthok fensősége alatt. — Benső háborujok a Limigans jazygok ellen. — Szétszóródnak. — Lakhelyeik a megoszlattatás után. — Konstantius alatt újra a birodalom ellen támadnak, de ez őket, bár a kvádokkal is szövölkeztek, minden ponton legyőzi, végre kegyelmébe fogadja. — A délmagyarországi jászok rablásai s újabb támadása Konstantius ellen az Al-Dunánál. — Legyőzetnek s Zizais fejedelemsége alatt egyesítettnek. — Azután újra rabolnak s a császár élete ellen törnek, miért szörnyen lakolnak. — Valentinian császár ellen a kvádok által felbőszítve ismét hadra kelnek. — Szirmiumot ostromolják és Moesiába törnek. — De majd megveretve békekövetséget küldenek a császár elébe, kit a hitvány emberek láttára megöl a méreg.

A góthok ezután harmincz esztendeig, mindaddig t. i., míg Konstantinus császár családja a trónon maradt, a birodalom határát tiszteletben tartották; viszont ez idő alatt, melyre a nagy Hermanrich uralkodása esik, a rómaiak sem intéztek ellenök támadást, úgy hogy a góthok magokhoz méltó ellenfélre nem találván, Szittyia és Germánia népeit, az Északi-, Fekete- és Azovi

tengerek között hódították meg.¹ Különben ők, hogy szokásaikat és életmódjukat röviden említjük, Tacitus szerint vendégszeretők, szerelemben, ételben, ruházkozásban mértékletesek, rendszerint későn nőszülnek, a főurak kivételével egyneűek, a házasságtörést, paráznaságot halállal büntetik. Eledelök kenyér, tej, sajt, vaj, állatok húsa, olykor nyersen, néha sózva. Még Theodorich király asztalánál is nem a drága, hanem a diszesen feltálat eledeleket emlegetik. E mellett részegeskedésre hajlandók. Ruházatuk állatbőrökből készültek és szőrösek. Sidonius a keleti góthok ruházatát így írja le: „Lábaik a bokáig szőrös bocskor szíjba tekervék, térdeik, lábszáraik, lábikráik meztelenek. Magas, szűk, tarka ruhájok kilátszó térdeiket is alig éri, ujjai pedig a kezök szárait sem takarják. Öltönyeik, hátukon púpósodó vászonneműek, szennyesek“.² Nem voltak írástudók, sőt gyűlölték a leveleket, de okosak, eszesek s a politikában is igen előrelátók. A keresztvénséget korán bevették, egy részök a katolikus, más részök az Arianus-forma szerint, a szent helyeket nagy becsületben tartották, papjaik és püspökeik közt tanult és művelt emberek voltak.³

A jászok ez alatt folytatták régi mesterségeket, a hadi kalandozást, új szomszédaiktól, a góthoktól sem igen látva és tapasztalva egyebet. Nem tudjuk, hogy a tiszántúli vidék megmaradt-e

¹ Jornandes, De reb. Get. XXIII.

² Hugo Grotiusnál, Hist. Goth. 37—38.

³ Hugo Grotius, U. o.

a jazyg-ok osztatlan birtokában, vagy ez is átment a góthokéba? Utóbbi eshetőség valószínűbb, mert mint fentebb említők, a góthok birodalma keletről egész a Tiszáig terjedt, s mert határunk területén a népvándorlás korbéli csontvázak közt feltűnő nagy termetre, tehát german eredetre vallók több helyt (belterület, Mártély, Aranyad part, FÜRGE halom) találtattak.

Hogy e terület átengedése és birtoklása szép szerivel nem ment, ennek bizonyosságára azt említjük fel, hogy a jazyg-ok a hatalmas szomszéd elűzése végett rabszolgáikat is — egy vadász és pásztor életmódot folytató harcziás népfaj — fölfegyverezték. Vállalatuk sikerült, mert a rájuk tört góthokat ezek segélyével visszaverték. „De csakhamar érezniök kellett, hogy a kül ellenséget egy sokkal veszélyesebb és engesztelhetlenebb ellenfél cserélték fel, a mennyiben a rabszolgák, kik limigans-oknak nevezettek, mert a római határhoz (limes-) közel estek s azt hihetően építették vagy javították is,¹ előbbi rabszolgaságok miatt felbőszülve s mostani dicsőségük által elragadtatva, a karjaik által megmentett földet magoknak foglalták el. Uraik „a nép dühének ellen nem állva, a hontalanság keserűségét többre becsülték, mint szolgáik zsarnokságát“,² minél-

¹ Limigans talán = limites agens. V. ö. Fröhlich, Arch. Ért. 1884. VII. 310. hol valószínűnek mondatik az, hogy e sánczok a jazyg-ok művei.

² Ammianus Marcellinus, XVII. 12 Gibbon, I. 245—246. Szombathy, Dunavidék Tört. 120. Hornyik, I. 29—30.

fogva egy részben az északon elterülő hegyek közé vonultak a viktofalokhoz s régi hű szövetségeseikhez, a kvádokhoz, más, nagyobb részben pedig a császárhoz menekültek, ki őket részint hadseregébe sorozta be, részint Duna menti tartományaiba telepítette le. | 333

A jászok, ez az egykor „hatalmas és hírneves“ nép,¹ tehát ez időben már igen megosztatva éltek. Északon a kvádok mellett s azok uralma alatt a cserhát-vidékiek (transjugitani) laktak, középen a szabad jászok (carcaragantes), kikhez az amicens-ek és picens-ek csatlakoztak, amazok nyugatra, ezek keletre a Tisza partján.² Ezek már a szolga jászok vagy limigansok közé számíthatók, kik legdélen laktak, a Bácskában levő ú. n. Római-sánczok mentén, melyekről Ammianus Marcellinus világosan ír; keletre tőlök, a vandallokkal együtt a góthok törzsei (taifálok, thervingek) helyezkedtek el, kiket már fentebb említettünk, a Maros és Tisza zugában a nyugoti góthok.³

A nagy császár halála után, — ki új | 337 felosztást és erős szervezetet adott birodalmának, — fiai osztozkodtak a birodalmon, kik véres harczokban emésztették egymást. Miután ketten közülök erőszakosan kimultak, a harmadik, t. i. Konstantius irtózatossá válása után vetélytársát, Magnentiust a mursai (eszéki) ütközetben

¹ Amm. Marc. szavai.

² Szombathy, Dunavidék 70.

³ Spruner, Hist. Atlas.

leverte s az egyedulalmat ismét helyreállította. A jászok azt hitték, hogy ama példátlan és helyrehozhatatlan veszteségek után, melyeket a római légiók szenvedtek¹ a sokáig tartó belháborúban, kiléphetnek eddigi tartózkodásukból s azért a kvádokkal szövetségbe, ismét megkezdették rabló hadjárataikat. A császár épen Sirmiumban időzött, midőn hírül vitték neki, hogy a szomszédságuknál, erkölcsaiknél és fegyverzetöknél fogva annyira összeillő két nép több csapatot alakítva betört Pannóniába és Moesiába s e virágzó tartományokat fosztogatja. Konstantius ekkor seregét összeszedve, a tavaszi éjnap-egyenlőségkor megindult s a kiáradt Dunán hajóhíd segítségével hirtelen átkelt. A barbárok az ily évszakban nem | 358

31. sz. Konstantius császár.²

várt támadás által meglepetve, futásnak eredtek s „a hegyek rejtekeibe húzódva nézték, hogy mint vész el hazájuk fegyver miatt“, mely honfőrsaikat öldösi. „Ez Sarmatiának azon részén történt“, írja Amm. Marcellinus, kinek előadását követjük, „mely Második (Alsó) Pannonia felé vezet“, (tehát a Bácska alsó részén).

Hasonló kiméletlenséggel pusztította a római sereg a Valeriával (a Duna nyugoti partja Mohács-

¹ Ezt Aur. Viktor, az egykorú történetíró, ki azon a vidéken is lakott, a mursai ütközetről mondja. De Caesar. Epitom. 63.

² A h.-m.-vásárhelyi régiségtár egykorú érme után rajzolva.

tól Váczig) szemben eső barbár földeket, égetve és rabolva, mi útjában esett. A jazygok, sármaták ekkor cselhez folyamodva, az alatt az ürügy alatt, hogy békét kérnek, három csapatba oszolva egész közel vonulnak a római sereghez s azt körülfogják. De vakmerőségök véresen megtorlatott, úgy hogy a kik le nem vágattak, csak a jól ismert (valószínűen a pesti és nógrádmegyei) hegyek közé menekülve menthették meg életüket. Ekkor a kvádok jöttek segítségükre eltiprott szövetségeseiknek. A császár azonban csapatait összevonva a segélyt hozók ellen fordult s hegyes országukba (az Ipoly és Garam vidéke) nyomulva, ezeket is leverte, mire a kvádok kegyelemért esedeztek. Ez alkalommal Zizais, Rumo, Zinafer és Usafer törzsfejedelmek a jazygok többi fővezéreivel együtt jelentek meg a császár táborában békéért könyörögni, magokat, gyermekeiket, feleségeiket és hazájuk határait a győztesnek felajánlva. A császár teljesíti kérésöket s a mi azelőtt szokásban nem volt, tuszokat vesz tőlök, mindnyájokat oltalmába és hűségébe fogadja, a jazyg-okat pedig felmenti a kvádok fensőségétől s szabadsággal ajándékozza meg.

A császár ezután Bregetióba (Szöny) tette át táborát, hol neki a többi kvád fejedelmek is meghódoltak, innét pedig lehető gyorsasággal az Al-Duna mellé az amicensekhez, s a határszéli sármatákhoz, a szolga jászokhoz vezette diadalmas seregét, a kik „csakis abban az álnoklelkűségben egyeztek uraikkal és ellenségeikkel“.

hogy a római határt gyakorta áttörve s „lakóhelyök biztonságában elbizakodva“, sok gonosz-ságot követtek el. Ezek Ammianus Marcellinus szerint a Parthissus (Tisza) torkolatánál azon a lapályon, hol a kanyargó folyam a Dunába szakad s a Duna öblözeteiben laktak, mocsaras, ingoványos és fűzfa erdőségekkel borított földeken, melyeken csak ők magok tudták a járást s valószínűen már ekkor a Bácska legdélibb részét a sánczokon túl is bírták, mert szerzőnk szerint őket „a rómaiak támadásától a Duna medre védte“. Hogy „a harc szűlyát elkerüljék, egyaránt kész volt nálók a csel, a fegyver és a rimánkodás“. A legiók megpillantására legelőbb is a rimánkodáshoz folyamodtak. Évi adót, ujonczokat, szolgálatot ígértek, hogyha kegyelmet nyernek. A császár a Duna déli partjára rendelte őket, hol maga is állott. Itt azonban egyszerre nagyon különös viseletet tanusítottak. Kelletlenül huzódoztak, majd kihívólag előre nyomultak, úgy hogy a császár rosszat sejtve hirtelen körülfo-gatta, aztán pedig testőrei kíséretében a sáncz tetejére felmenve csendességre inté őket. Ezek ekkor, míg egyfelől könyörögtek, másfelől pajzsaikat előre dobálva s azok után menegetve a császárhoz mind közelebb férközni iparkodtak. A nap is lemenőben levén, a császár rohamot parancsol vitézeinek, minek következtében a já-szok, kik mindenkép a császárra akartak törni s ellene kegyetlen szidalmakat szórtak, a római csapatok által visszanyomattak s lemészároltat-

tak. A vakmerő népség páratlan megátalkodottságot tanusított. A rómaiak térdeit vagdoszták be s kezeit kaszabolták le azoknak, kik közülök el nem estek. Némán túrték a kínokat, senki sem kért kegyelmet vagy gyors halált, sem fegyverét el nem dobta, nem is a magok elveszése, hanem a rómaiak öröm ujjongása miatt ordítottak. Néme-lyek a közeli folyó hullámaiba vetették magokat, hogy úszva menekülhessenek. Ezeket a rómaiak részint a víz alá buktatva fojtották meg, részint nyilaik- és dárdáikkal szegezték át, úgy hogy a Duna vize vértől tajtékzott. A rómaiak a harcz után sajkákra kapván felkeresték és felégették a barbárok gunyhóit, házait és mocsarak közt levő rejtkehelyeit s a lakosokat részint leöldös-ték, részint rabszolgaságra hurczolták, hajóikat pedig elszedték. Ekkép' semmisítették meg az amicens-ek.

Most a szolga jászok másik népségére, a picens-ekre került a sor, kik a Tisza keleti partján, tehát a Maros és Duna közt laktak. De mivel ezekhez „szétszórtságuk és az utak nem ismerése miatt“ nehéz volt férközni, a császár az észak felé lakó szabad sármaták és a keletre eső taifalok segítségét is igénybe akarta venni. Mindkét nép azonnal megindítá hadseregét s a picensek földének felőlük eső részét elfoglalá, maga a császár pedig a Dunán túl Moesiában állította fel csapatait. A picensek, kik előtt az amicensek szomorú példája lebegett, hosszas ta-nakodás után önmegadásra határozták el mago-

kat s „erődítmény gyanánt szolgáló hegyeikből“ kijövén, nejeikkel és gyermekeikkel együtt a síkságon levő rómaiak táborába mentek, kiknek aztán a császár megkegyelmezett, s őket más csendes, biztos és távoli lakhelyre telepíttette. Az ekkép' megüresült földeket pedig a császár a szabad jászoknak, mint régi birtokosoknak adta vissza, bár „a száműzött nép nyughatalan természete“ gyanús volt előtte, egyszersmint királyukká tette Zizais-t, „a testi, lelki tehetségekkel kitünő“ fejedelmet, kit azok már előbb királyukká választottak volt. A császár ekkor katonái által másodszor is „Sarmaticus“-nak kiáltatván ki, győzelmi pompával visszatért Sirmiumba. | 358.

Azonban, már a következő tél megmutatta, hogy a sármaták nem tudák hazájokat és szabadságokat felejteni, vagyis az egykorú író felfogása szerint „velök született vadságuknál fogva, minduntalan kárhozatos gonoszságra ragadtattak“, elhagyták t. i. csak imént nyert földeiket, ismét barangolásra s a szomszédos helyek fosztogatására adták magokat, mit a befagyott Duna is megkönnyített rájuk nézve. A császár hideghez nem szokott katonáit állat bőrökbe öltöztetve a Duna partjainak oltalmára kirendelé, egyszersmint a limigans-okhoz két tribunt küldött, megtudni tőlük, hogy miért hagyták el a számukra kijelölt földet s miért rendetlenkednek? Ekkor a jászok ötolvethatolva végre azt kérték, hogy hadd mehessenek át a császárhoz a Dunán s hadd mondhassák el előtte a magok bajait. A gyanutlan császár ezt

megengedé s Acimincum-ban (Ujvidék táján, Kameniczen) egy földhányás tetejére hágott, hogy az ott elhelyezett trónról intézze beszédét a jövevényekhez s intse hűségre őket. Azok eleinte szinlett alázatossággal hallgatják, de majd egy közülök lábbelijét dühösen a császári trón felé dobja s a szokott csata jelt: „Marha, marha“ elkiáltja,¹ mire a jazyg-ok valamenyien előrántván fegyvereiket, dühösen előre törnek s a töltésre fel kapaszkodni igyekeznek. A meglepett Konstantiusnak alig maradt annyi ideje, hogy lóra kapjon és elmeneküljön. Testőrei, kik menekülését fedezték, részben leölettek, részben eltiportattak, az aranyos trón pedig széttördeltetett. E vakmerőségért iszonyúan lakoltak a jazyg-ok, mert a császár veszélyben forgásának hírére, a római hadsereg összeszedi s merészen a jazyg-ok zajongó tömegére veti magát. A katonaság irlalom nélkül

¹ Az eredetiben: «Quidam ex illis furore percitus truci, calceo suo in tribūnal contorto, marha, marha, quod es tapud eos signum bellicum. exclamavit». Ammianus Marcellinus XIX. 11. (Ernesti-féle, lipcsei 1773-ki kiadás 173. l.) A «marha» szóban némely történészeink a jászok magyarságának bizonyítékát látják. Azonban meggondolandó, hogy e szó a szláv nyelvekben (szerb, kis-orosz és ruthén) is föltalálható s hogy az a harczi kiáltás tudvalevőképen sok századon át a tatároké is volt, melyet még a XVII. században is elégszer hallottak szerencsétlen magyar őseink.

öldösi őket, letiporva és kiirtva mindazokat, kiket utolérhetett, úgy hogy csak kevesen menthették meg futással életöket.¹ | 359.

Ezután a nagy római birodalom két császárságra oszlott, t. i. nyugotira és keletire. | 364 A választó vonal a két császárság közt Bácska déli nyújtványában, a Drina folyó volt (Bosznia és Szerbia közös határán), úgy hogy Pannónia és Illyricum Sirmiummal együtt a nyugoti, Dácia és Moesia pedig a keleti császársághoz tartoztak. Hazánkból azonban csak a Dunántúl és a Bácska alsó része, — melyet Konstantius a szolgáljások leverése után csatolt Pannóniához — tartoztak a nyugoti császársághoz, egyéb részek pedig a barbárok kezén voltak, kik egy időre nyugton hagyták a római birtokokat. De Valentinianus császárnak még sem volt bennök bizalma s a Duna északi partjain (a kvádok területén) új erődöket és katonai laktanyákat építtetett. mit a kvádok királya Gabinius egész emberséggel kifogásolt, azonban a császár tisztjei őt vendégség ürügye alatt magokhoz csalván, kivégeztették.

¹ Amm. Marcell. XVII. 12., 13. XIX. 11. Fordításban, illetve kivonatban magyarul is olvasható Szombathynál (Kútfőtör. és Dunavidék 96—106. Hornyiknál, Kecsk. Tört. I. 31—40. Hunfalvinál, M. orsz. Ethnogr. 89—91. Gibbon, I. 259. (Zizais-t kiáltatja ki a római sereggel «Sarmata»-nak.).

Ez aljasság megtorlása végett fegyverhez kaptak a kvádok s magokkal vonták a többi körülfekvő népeket s ezek közt a szabad és szolga jászokat is. A felbőszült barbárok több csapatban hirtelen áttörtek a Dunán s az épen aratással foglalkozó népet öldökölni és rabolni kezdték, mely alkalommal kis hija volt, hogy Konstantinus császár leányát is, kit vőlegényéhez, Gratianushoz épen erre kísértek, el nem fogták. A tartomány (Valeria s Pannonia), melynek védelme elhanyagolt állapotban volt, csakhamar letiportatott és elpusztított a neki vadult barbárok által, kik nem fáradtak el a lakosság fosztogatásában, öldöklésében, fogságra hurczolásában és a gyujtogatásban. Vakmerőségek odáig terjedt, hogy a gyöngén védett Sirmiumot is ostromolni kezdték, mivel azonban mint lovas nép nem boldogulhatván, csakhamar felhagytak. Azonban az elibök küldött két római legiót egymásután tönkre verték s Moesiába is betörtek, hol azonban a helytartó, Theodosius császári herczeg (később uralkodó) útjokat állotta s őket megverte, mikor is ennek békéltető izenetére, három évi rettentő pusztítás után hazájokba tértek vissza, kegyelmet kérve és nyerve a herczegtől.

| 372

Mikor a császár, Valentinianus, három év mulva Pannóniába jött, a kvádok alázatos követése jelent meg előtte s ismételt ízben bocsánatot kért e nép számára, minden rablást és dülást „a folyam partján lakó távolabbi latrok-

nak¹ vagyis a jászoknak nyakába varrni igyekeztén, megemlítvén egyébként, hogy az erődítmények „jogtalan és időszerűtlen építése hozta ki sodrokból az egyszerű embereket“. Eszavakra a császár hirtelen fellobbant és keményen szidni kezdte a hálátlan népet. Épen e közben érkezett meg a jazyg-ok követsége is bocsánatért és békéért esedezni. A követséget oly hitvány tekintetűeknek találta a császár, hogy e szavakra fakadt: „Hát mind ilyenek a jazyg-ok?“ S midőn azt a választ nyerte, hogy: „A nemzet legelőkelőbbjei állanak előtte“, haragra lobbanva felkiáltott, hogy „Őt a balvégtől emelte a császárságra, midőn ily hitvány s alávaló nép nem férhetve meg a maga határait, merészkedik ő ellene fegyvert fogni s a római birodalom határaiba törni“, — miközben oly felindulásba jött, hogy egyszerre, mint a villámsujtottnak, hangja megakadt, vérhányás fogta el s a halálos verejték kiverte, mire szolgái, hogy a „hitvány jelenlevők“ láttára össze ne rogyják, belső szobájába vitték, hol kis idő múlva meghalt.³

32. sz. Valentinianus császár.²

| 375

¹ Amm. Marc.-nál.

² A h.-m.-vásárhelyi régiségtár egykorú érméről rajzolva.

³ Amm. Marcell. XXIX. 6. Hornyik, I. 40—46. (Socrates, Hist. Eccles. IV. 31. is felhasználva) Szombathy, Dunavidék tört. 107—112. Gyárfás, I. 318—320. Gibbon, I. 87—89.